

SZÍNHÁZ

MOZGÓKÉP

MÉDIA

URÁNIA

INTERDISZCIPLINÁRIS FOLYÓIRAT

2023

III. ÉVFOLYAM

2. SZÁM

SZÍNHÁZ- ÉS FILMMŰVÉSZETI EGYETEM

Balázs Géza **CSOKONAI DRÁMAI NYELVE**
a Dorottya vagyis a dámák diadalma a Fárságon
című komikus eposz kapcsán

Gajdó Tamás **VITÉZ MIHÁLY ÉBRESZTÉSE**
Csokonai Vitéz Mihály színműveinek bemutatóiról,
1911–1948

Timár András **A' ÖZVEGY KARNYÓNE FELTÁMASZTÁSA**
Ruszt József Csokonai-értelmezésének körüljárása

Veress Ferenc **A PANTHEON-ESZME A RENESZÁNSZTÓL**
A ROMANTIKÁIG
Gondolatok Ferenczy és Izsó Csokonai-szobrainak
hátteréről

Antal Zsolt **CSOKONAI ÉS A NEVELÉS**
A tudomány, a művészet és az éltető emberi kapcsolatok
harmóniája

Győrei Zsolt **A RECENSENS MEG A POÉTA**
Poétikai vitairat

Köszöntő az olvasóhoz

Esszé

Monológ

Műismertetések

Recenzió

URÁNIA INTERDISZCIPLINÁRIS FOLYÓIRAT

III. évfolyam, 2. szám | 2023

Szaklektorált, szabad hozzáférésű folyóirat. Kereskedelmi forgalomba nem hozható.

A Szerkesztőbizottság tagjai

Balázs Géza egyetemi tanár, Színház- és Filmművészeti Egyetem, Budapest;
Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad

Sepsi Enikő egyetemi tanár, Színház- és Filmművészeti Egyetem, Budapest

Vecsernyés János operatőr, rendező, egyetemi docens, intézetvezető, Színház- és Filmművészeti Egyetem Zsigmond Vilmos Mozgóképművészeti Intézet, Budapest

Művészeti-tudományos Tanácsadó Testület

Antuñano, José Gabriel López dramaturg, színházi kritikus, Színművészeti Főiskola, Valladolid, Spanyolország

Chepurov, Aleksandr színháztörténész, teoretikus és kritikus,
Orosz Állami Előadóművészeti Intézet, Szentpétervár, Oroszország

Gough, Richard professzor emeritus,
Cardiffi Egyetem, Művészeti és Kreatívipari Kar, Wales, Egyesült Királyság

Koltai Lajos a Nemzet Művésze, Kossuth-díjas operatőr, rendező,
Színház- és Filmművészeti Egyetem, Budapest, Magyarország

Popa, Sebastian-Vlad dramaturg, Bukaresti Egyetem, Bölcsészettudományi Kar;
Lucian Blaga Egyetem, Színházművészeti Tanszék, Nagyszeben, Románia

Főszerkesztő: Antal Zsolt egyetemi docens, intézetvezető, Színház- és Filmművészeti Egyetem Németh Antal Drámaelméleti Intézet, Budapest

Olvasószerkesztő: Kiss Tímea

Kapcsolat: Színház- és Filmművészeti Egyetem, Németh Antal Drámaelméleti Intézet
1088 Budapest, Rákóczi út 21.

Online folyóirat elérhető: urania.szfe.hu

Felelős kiadó: Sepsi Enikő rektor

Kiadó: Színház- és Filmművészeti Egyetem, 1088 Budapest, Rákóczi út 21.

Arculat, design, tördelés: WellCom Grafikai Stúdió

Nyomda: Prime Rate Kft.

ISSN 2786-3255

	4	KÖSZÖNTŐ AZ OLVASÓHOZ
	6	TANULMÁNY
Balázs Géza	6	Csokonai drámai nyelve <i>a Dorottyia vagyis a dámák diadalma a Fárságon című komikus eposz kapcsán</i>
Gajdó Tamás	22	Vitéz Mihály ébresztése <i>Csokonai Vitéz Mihály színműveinek bemutatásáról, 1911–1948</i>
Timár András	45	A' özvegy Karnyóné feltámasztása <i>Ruszt József Csokonai-értelmezésének körüljárása</i>
Veress Ferenc	61	A pantheon-eszme a reneszánsztól a romantikáig <i>Gondolatok Ferenczy és Izsó Csokonai-szobrainak háttéréről</i>
	77	ESSZÉ
Antal Zsolt	77	Csokonai és a nevelés <i>A tudomány, a művészet és az éltető emberi kapcsolatok harmóniája</i>
	85	MONOLÓG
Győrei Zsolt	85	A recensens meg a poéta <i>Poétikai vitairat</i>
	96	MŰISMERTETÉSEK
Gyürky Katalin	96	„Figyeljünk elszabaduló vágyainkra” <i>A Csokonai Nemzeti Színház Dorottyia-előadásáról</i>
Szabó Attila	101	Itt nyomasztóan sok a könyv... <i>Csokonai 250: Tempefői a másodéves színészosztály előadásában</i>
	107	RECENZÍÓ
Ozsváth Eszter	107	„Az autonómia nem rendelkezik objektív mércével” <i>Recenzió a The Problem of Theatrical Autonomy – Analysing Theatre as a Theatre as a Social Practice című könyvről</i>
	116	SZERZŐINKRŐL

Szabó Attila

Itt nyomasztóan sok a könyv...

Csokonai 250: Tempefői a másodéves színészosztály előadásában

Csokonai Vitéz Mihály első, befejezetlen színdarabját alig 20 évesen írta, a debreceni kollégium diákjaként. A Színművészeti Egyetem másodéves színészhallgatói, (Funtek Frigyes és Quintus Konrád osztálya) voltaképpen egykorúak

Fotó: Kovács Milán

1. kép. A *Tempefői* című előadás bemutatója a debreceni Csokonai Nemzeti Színházban (a Színház- és Filmművészeti Egyetem Csokonai 250 rendezvénysorozata keretében, 2023)

a költővel, talán ezért is áll ennyire „kézre” nekik a *Tempefői* szellemisége. Az épületében és vezetésében is megújult debreceni színház a Színművészeti Egyetemen közösen háromnapos ünnepség keretében emlékezett meg a két-százötven éve született költőről. November 15-én rendező és dramaturg hallgatók a debreceni Ady Endre Gimnázium diákjaival dramatizálták a költő ismert és kevésbé ismert verseit: a kis etűdök a Csokonai Fórum „orfeumából” kiindulva stációszerűen a város több helyszínét is bejárták: kollégiumtól a borozóig – igazán Csokonai szellemében. A fiatalok derekasan helytállva életet leheltek a helyenként nehéz, veretes szövegekbe: segített a zene, a színházi lelemények és főként az allegorikus poézisen mindig átsütő diákos csibészség. Másnap szakmai konferencia zajlott Csokonai drámáiról, életművének különféle feldolgozásairól, majd este, a rendezvénysorozat koronájaként, a második éves színészosztály mutatta be *Tempefői*-adaptációját, Csáki Benedek rendezésében, szintén a Fórum kamaratermében.

A szövegváltozatot Bakos Apolka, Orosz-Bodgán Noémi, Pálfi Zsófia, Szalánczi Ágota és Varga-Amár Rudolf harmadéves dramaturg-hallgatók jegyzik, akik felütve Csokonai eredeti darabját nyilván azonnal láthatták, hogy csak akkor tudnak a mű szelleméhez hűek maradni, ha annak minden betűjét fél-

Fotó: Kovács Milán

2. kép. Garamvári Ádám (Fegyverneki), Seres Alexandra (Rozália)

reteszik és voltaképp egy teljesen új darabot kompilálnak. Nem mintha az eredeti nem volna remek irodalomtörténeti csemege, hanem mert a fiatal diák-szerző lendületes és gyakran pimasz szatírája alapvetően épít kora kurrens „trendjeinek” kritikájára, melyek a mai színpadon csak ekvivalens cserékkel lehetnek életképesek. És a közönség harsány nevetését hallva beigazolódott, hogy bizony azok: Betrieger nyomdász eredeti sikerkönyve „az újmódi francia komplementekről s köszöntésekről, anglus

csizmákról, kaputrokkokról, frizírozásról” szól, míg az átiratban „egy életvezetési tanácsokat adó, civileknek szóló szociálpszichológia szakkönyv” szerepel, „receptmellékletekkel: minden hangulathoz egy egészséges jófogással”. Bár a lovas tematika a kivagyiság jelképeként a kortárs változatban is megmarad, a kutyatenyésztés, pipázás, kártyázás és „otromba komplementek” helyett mobiltelefonok, csillagjegyek, a kocogás és az „intermittent fasting” képviselik napjaink hivalkodó divatmajmolását.

A párhuzamok minden esetre adottak: az olvasás Csokonai Magyarorszá-gában még, ma pedig már nem divat. Legalábbis az a magasköltészet, amit Tempefői, Múzsai vagy Rozália képvisel. Pálóczi Horváth Ádám verses eposzá-nak papírjába Tökkolopi kártyapaklit csomagol, emellett a fajsúlyosabb lírai műveket leginkább pipabegyűjtásra használják. Csáki Benedek rendezésében a díszlet alapeleme a harsány színű habszivacs játékbetűkből megépített hát-térfa, mely nemcsak sokféle humoros játéklehetőséget nyújt, hanem utalhat az emojik és egysoros üzenetek szintjére silányuló kommunikációs eszközeinkre is. Erre a játékosságra rímel a jelmezek szín- és stíluskavalkádja. A hallgatók a debreceni színház jelmeztárából vegyesen választottak biedermeier stílusú női és férfi viseleteket, bodorított hajkölteményekkel, csíkos „Carmen-ruhát” és egyéb tizenkilencedik századi öltözeteket, kortárs hálóköntösökkel és nap-szemüvegekkel fűszerezve. További idézőjel, hogy a gazdag ruházkodás mel-lett mindenki mezítláb szerepel.

Tempefőink (Horváth Gábriel) itt minden csak nem méla. Ezt a luxust aligha engedhetné meg magának: ha pályakezdő költőként akar boldogulni: pályá-zatot kell írnia, saját folyóiratot gründolni, fedezetet találni első kötetének ki-nyomtatásához. Mindemellett nem ártana jól házasodni sem, azaz szerelemből semmint érdekből elvenni Fegyverneki papa idősebb lányát, Rozáliát, aki ki-vételesen nem parvenü sznob, hanem valódi műértő. Költőnk azt a hibát per-sze itt is elköveti, hogy első kötetének nyomtatását megrendeli a nyomdásztól, még mielőtt a „fiatal írótehetségek” pályázat hivatalos eredménye nyilvánossá válna. Csokonai költője reménytelenül bízik a csinosodó magyar mecenatúra segítségében, majd rendre hoppon marad, ma pedig – magánmecenatúra híján – az állami támogatás lehet az egyetlen járható út. „Kaptam egy elég biz-tos fülest Múzsaitól” kiált fel lelkesen Tempefői (Horváth Gábriel), de azt már Csokonaitól Ibsenen át tudjuk, hogy ilyen ígéretekre hitelt felvenni minimum felelőtlenség. Rozália grófkisasszony gyakran hálátlannak tekintett szerepét, aki eredetileg inkább a költészethez semmint költőnkhez vonzódik, Seres Ale-

xandra a modern bölcsészlány intelligenciájával és játékos erotikájával ruházza fel. Ők már túl vannak a Csokonai által megírt óvatosan bimbózdó kapcsolaton: Rozáliától kölcsönkapott selyem hálóköntösben a kissé naiv, torzonborz de szerethető Tempefői a piros kanapéra felállva már komoly terveket sző: „Lesz szerkesztői állás, folyóirat, megismer a szakma, kiadom a kötetem [...] negyven év, és a rengeteg pénzből lehet egy harminc négyzetméteres szoba-konyhánk, ami csak a miénk!” A titkos szerelmespár sokunknak ismerős reggeli jelenetére újabb remek etűd következik. A kisebbik Fegyverneki lány, Éva (Rigó Mária) és kis barátnői (Nadrai Zita, Tabajdi Annamária) sokkal elrajzoltabb színészi stílusban figurázzák ki az elkényeztetett úrilányok csevegését. Szerintük az olvasás nem menő, mert rengeteg a betű, bár a Vuk kapcsán megoszlanak a vélemények: a kis róka története még jó is lenne, csak ne lenne olyan depressziós. Éva reménytelenül epekedik Serteperti Gedeon (Veress György) szerelméért, aki viszonyt nővérenek, Róznak csapja a szelet. Szuszmir itt nem füstös, borzas kályhafűtő, aki véget nem érő meséjével szórakoztatja a kisebbik lányt, hanem csinos, latinos temperamentumú műkörmös (Kern Adrienn), aki egyúttal asztrológiai és életvezetési tanácsokat is ad. A négy lány lubickol a paródiákban, nyilván mivel kellő távolságból tudnak ezekre a jól ismert viselkedésmintákra tekinteni. És mivel meglehetősen színészi komolysággal és nagy adag élvezettel rajzolják meg a butuska lányok világát, a színházi helyzet keretében hajlamosak vagyunk nekik szurkolni, szemben a komolykodó és kissé besavanyodott Rozáliával. A közízlés szarkasztikus kritikája Molière tollára méltó színházi szituációkat teremt. A komikum iránti ilyen érzékenységet és játéklelkesedést látva a színháztörténet-tanár (is) érezhet némi öngazolást: talán nem volt teljesen haszontalan a félév során sok Molière-adaptációba belenézni, végigbeszélgetni a különféle színészi megoldásokat. Serteperti és Éva „foteljelenete” az előadás másik komikai csúcspontja, főként Rigó Mária kislányosan tapogatózó de intenzív rajongásának köszönhetően, melyről a karakterben hozzá igen is illő jólfésült szépfiú, Serteperti nem is vesz tudomást.

Az úriasan raccsoló Fegyverneki (Garamvári Ádám) szintén csak a lótenyésztésről hajlandó könyvet olvasni és persze ragaszkodna ahhoz, hogy lányai jól, azaz semmiképp ne rangon alul házasodjanak, például egy „haszontalan, büfészakos kis bölcsésszel”. Egyik remek etűdben számonkéri Máter Kötelest (Ábrahám Kira), aki itt nem Tempefőiben lelki társra találó felvilágosult ferences barát, hanem egyházi magániskola fegyelmiügyi küldöttje, hogy miként bának hiperérzékeny, de a tanárookra pimasz megjegyzéseket tevő Petike kisfiá-

Fotó: Kovács Milián

3. kép. Tabajdi Anna (Hajni), Nadrai Zita (Ivett), Rigó Mária (Éva)

val az iskolában: „azért hoztuk magániskolába, hogy az ilyenekből ne legyen ügy” – fakad ki a derék családfő, így válik teljessé az újjgazdag családok kórképe akkor és ma. A fiatalok mindeközben Rozália névnapját ünneplik, ahol a fűzfapoéta Csikorgó is felbukkan (Laczkó Bálint). A turbo discósra pörgetett magyar mulatók betétdalok, a megfelelő fényeffektek és vérbő koreográfia kíséretében (fénytervező: Nánási Barnabás) remekül passzolnak a hangulathoz és a pellengérré állított értékrendhez, kár, hogy a cso-

kornyakkendős-fehéröltönyös Csikorgó rapbetétjét elnyomja „az utcára nyíló kocsmajtó”. Csokonai szövegében a két poéta verspárbaja hangsúlyosabb, ezt a lehetőséget itt is ki lehetett volna élezni. Csokonainál „szégyenszéket” játszanak, míg az előadásban kvízzjáték zajlik, melynek jelentős pénzdíja épp kapóra jönne az eladósodott Tempefőinek, csak sajnos nem ő, hanem Koppóházy nyeri. Király Marcell igen szórakoztatóan hozza az egybités izompa-csirtát, aki „lovakról, kutyákról, muflonokról” és „egyéb alfahímekről” mindent tud, és úgy tűnik, hogy ebben a társaságban neki ez bőven elég is. Hogy az alapszöveg Múzsaiját idézzük: „Már látom, derék magyarnak lenni nem egyéb, hanem kihányt ruhákban öltözkedni, sok szép koppókat tartani, nyalka paripákon ugrálni, periodice káromkodni, enni, inni, mások munkálódását nézni, a tudományokai gyűlölni, a tanultakat az éhhalálra segélleni.”

A kezdeti derű hamarosan borúba csap át, ahogy a végképp sarokba szorult Tempefői nemet mond Fegyverneki megalázó állásajánlatára. Rozália szembe-szegül apjával, így a játszók lehetőséget kapnak drámaibb színek felvillantására is: főszereplőink mellett a szintén becsődölt Múzsai is (Lajcsik Domonkos), aki költőnkénél kevésbé makacs, s az éhezésnél a szarlapátolást is szívesebben vállalná (fel is bukkan majd a fináléban farmerszerelésben, trágyabűzősen, egy

jókora lapáttal a hátára csapva). Betrieger nyomdász (Hostyinszki Máté) a két napszemüveges verőlegény közreműködésével már épp elkezdik péppé verni hősünket, amikor telefonon érkezik a megdöbbenő hír Tempefői származásáról. A befejezetlen ötödik felvonásban Csokonai talán grófi eredetet szánt volna a költőnek, itt pedig, mint megtudjuk „Mukinak, a Mukinak”, azaz a nagy hatalmú Ártánynak (gyaníthatóan a helyi oligarchának) a fia. Az álszent és szerzivilis Fegyverneki és teljes kísérete gyors pálfordulással körberajongja Tempefőit és sorban állnak az autogrammért, így az anyagi gondok egy csapásra megoldódni látszanak.

A fiatal színészek és dramaturgok továbbírják Csokonai torzóban maradt darabját, ennek ellenére az az érzésem, hogy zárlat nyitva marad. A morálisan csalódott Rozália és Tempefői könnyek között áll a fényben, utolsó gesztusként a csalódott költő első kötetét – védőfóliájából óvatosan kibontva – idegesen a földhöz csapja. Mindeközben dübörög a vad pam-pam. Valódi élt kap a fiatalokat joggal foglalkoztató dilemma: meg lehet-e élni ma a magas művészetből saját jogon, mindenféle meghasonlás és protekció nélkül? A zárlat kérdőjele mögött reményeim szerint a várakozás bizonytalansága áll: elnézve a másodéves színészosztály első (és reméljük nem elhamarkodott) nyilvános színrelépésének pezsgő erejét, humorát és vitalitását mindenképpen van okuk és okunk a bizakodásra.

■ Csokonai Vitéz Mihály: Tempefői

Játsszák: Ábrahám Kira, Garamvári Ádám, Horváth Gábor, Hostyinszki Máté, Kern Adrienn, Király Marcell, Laczkó Bálint, Lajcsik Domonkos, Nadrai Zita, Rigó Mária, Seres Alexandra, Tabajdi Anna, Varga Szabolcs, Veress György; *Dramaturgok:* Bakos Apolka, Orosz-Bogdán Noémi, Pálfi Zsófia, Szalánczi Ágota, Varga-Amár Rudolf; *Látványtervező, koreográfus és rendező:* Csáki Benedek; *Fénytervező:* Nánási Barnabás